

Håkon Raadal Bjørlo

Iranske oppfatninger av verdensorden

En beskrivelse av iranske verdensordensoppfatninger basert på analyse av grunnlov og offentlige uttalelser

Bacheloroppgave i Statsvitenskap

Veileder: Jo Jakobsen

Mai 2020

Håkon Raadal Bjørlo

Iranske oppfatninger av verdensorden

En beskrivelse av iranske verdensordensoppfatninger basert på analyse av grunnlov og offentlige uttalelser

Bacheloroppgave i Statsvitenskap
Veileder: Jo Jakobsen
Mai 2020

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap
Institutt for sosiologi og statsvitenskap

NTNU

Norwegian University of
Science and Technology

Sammendrag

Denne bacheloroppgaven analyserer den iranske grunnloven og offentlige uttalelser fra Ayatollah Ali Khamenei, med forskningsspørsmålet: «**Hvilke oppfatninger om verdensorden er sentrale i Iran?**» Analysens hovedfunn er en iransk oppfatning der den islamske verden er i en konstant konflikt med den ikke-islamske vesten. I denne kampen for islamsk ekspansjon har Iran tatt rollen som revolusjonens lederstat, og plikter å støtte den islamske kampen overalt på kloden. Det finnes også en oppfatning av den vestlige verden og USA som en moderne imperialistisk kraft, som både materielt og kulturelt forsøker å øve innflytelse på Iran, og utnytte og svekke den islamske republikken. Resultatet er en iransk forståelse av den rådende verdensordenen som en der den vestlige verden dominerer resten av kloden, heller enn som et felleskap av liberale, demokratiske og suverene stater som samarbeider til alles felles nytte. Jeg diskuterer også et tilsynelatende avvik mellom iransk ordensoppfatning og utenrikspolitisk handling, og benytter meg av et realismeperspektiv for å argumentere for at denne utenrikspolitiske linjen kan være rasjonell og i tråd med et langsiktig mål om å styrte den gjeldende verdensordenen.

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	3
1.1	Oppgavens oppbygning.....	3
2	Teoretisk rammeverk	4
2.1	Vestlige ordensoppfatninger	4
2.2	Islamske og iranske ordensoppfatninger	6
3	Forskningsdesign og metode.....	9
3.1	Variabler og empiri	10
3.2	Utfordringer.....	11
4	Analyse og diskusjon	12
4.1	Grunnloven.....	12
4.2	Uttalelser fra Ali Khamenei	16
4.3	Iranske utenrikspolitiske handlinger	19
5	Konklusjon	21
6	Litteraturliste:.....	23

1 Innledning

Den iranske stat har helt siden revolusjonen i 1979 hatt et anstrengt forhold til vesten og vestlige ordenskonsepter. Spesielt forholdet til USA har vært preget av spenning, og i løpet av Donald Trumps presidentperiode har konflikten igjen eskalert. Enkelte vil argumentere for at en stor del av denne konflikten bunner i en ideologisk konflikt, der Iran baserer seg på en oppfatning av verdensorden som i stor grad skiller seg fra den vestlige. Henry Kissinger (2014, s. 3) beskriver dagens vestlig-sentrerte verdensorden som en orden med opphav i freden i Westfalen i 1648, og som et system med en rekke suverene stater, regulert både av maktbalanse dem imellom og etter hvert internasjonale normer og regler for samhandling. En praktisk heller enn absolutt tilnærming til orden. I samme bok beskrives en islamsk verdensorden der den konstante kampen mellom *dar al-Islam* og *dar al-harb*, eller fredens og krigens rike, er svært sentral (Kissinger, 2014, s. 102). Islamsk oppfatning av verdensorden kjennetegnes ifølge Kissinger av et absolutt mål om å legge hele verden under Islam, for først da å kunne oppnå universell fred. I denne bacheloroppgaven utforsker jeg sentrale iranske idéer og jobber etter forskningsspørsmålet: «**Hvilke oppfatninger om verdensorden er sentrale i Iran?**» Jeg analyserer Irans grunnlov og offentlige uttalelser fra Irans øverste leder Ayatollah Khamenei de siste 20 årene. Med grunnlag i disse empiriske kildene beskriver jeg en iransk oppfatning av orden der Islam er i en konstant konflikt med den ikke-islamske vesten, og Iran er i førersetet av denne revolusjonen. Vesten oppfattes som en imperialistisk og undertrykkende kraft, som utnytter seg av den islamske verden. Jeg bruker også et realismeperspektiv til å diskutere hvordan iransk utenrikspolitikk kan være rasjonell og i samsvar med et ønske om å styrte den rådende internasjonale verdensordenen, på tross av en tilsynelatende dissonans mellom utenrikspolitiske handlinger og ordensoppfatninger.

1.1 Oppgavens oppbygning

Oppgaven starter med å definere begreper og presentere relevante perspektiver fra henholdsvis vestlig (Bull, 1977; Flockhart, 2016; Ikenberry, 2018; Kissinger, 2014) og islamsk (Beeman, 2003; Deylami, 2011; Euben, 1997; Kissinger, 2014) verdensordensteori. Disse fungerer som et teoretisk rammeverk for analysen av grunnlov og offentlige uttalelser. Jeg gjør også kort rede for realismeperspektivet i internasjonal politikk. Deretter går jeg gjennom oppgavens metodiske valg, og diskuterer utfordringer ved mitt valgte forskningsdesign. I analysedelen ser jeg på utdrag fra Irans grunnlov og Ayatollah Ali Khameneis offentlige uttalelser, og definerer en unik iransk verdensordensoppfatning. Jeg diskuterer også Irans utenrikspolitiske handlinger med denne verdensordensoppfatningen som bakteppe, og benytter meg av et realismeperspektiv for

å forklare en tilsynelatende dissonans mellom ideologi og handling. Til slutt oppsummeres oppgaven i en konklusjon.

2 Teoretisk rammeverk

I denne seksjonen vil jeg presentere anvendt teoretisk rammeverk. Jeg redegjør for verdensordensteori og vestlige oppfatninger av verdensorden beskrevet av en rekke forfattere. Jeg redegjør også kort for realismeperspektivet i internasjonal politikk. Videre tar jeg for meg Kissingers beskrivelser av islamske oppfatninger om verdensorden og sær-iranske trekk, og gjennomgår Beemans (2003) teorier om både ideologiske forhold i Iran og kilder til konflikt mellom Iran og vesten i større detalj. Jeg redegjør også for viktige aspekter ved den innflytelsesrike iranske filosofen Jalal Al-e Ahmads teorier, hans kritikk av vesten og hans forslag til verdensorden (Deylami, 2011). Til slutt tar jeg kort for meg litteratur som videre underbygger at kritikk av vestlig imperialisme som beskrevet av Al-e Ahmad har vært sentralt i Iran og blant islamske tenkere (Dabashi, 2017; Euben, 1997).

Jeg vil starte med å definere hva jeg i oppgaven mener når jeg skriver om verdensorden. Kissinger (2014, s. 9) har en dekkende definisjon, og beskriver det som et akseptert konsept for rettferdighet og maktfordeling i en region eller sivilisasjon, som tenkes å kunne være gjeldende for hele verden. Når en verdensorden er internasjonal har disse konseptene blitt spredt og innført på en stor del av kloden, stor nok til å påvirke den globale maktbalansen. Flockhart (2016) har en nærliggende definisjon, og beskriver en verdensorden som en samling stater med felles verdier, normer og interesser, som er uttrykt gjennom et sett av institusjoner. I moderne tid har den mest framtreddende internasjonale verdensordenen vært en vestlig liberal orden organisert rundt økonomisk åpenhet, multilaterale institusjoner, sikkerhetssamarbeid og demokratisk solidaritet (Ikenberry, 2018).

2.1 Vestlige ordensoppfatninger

Som nevnt, er den moderne vestlige oppfatningen av verdensorden basert på freden i Westfalen, som ifølge Kissinger (2014, s. 23), markerte starten på utviklingen mot dagens moderne statssystem. Den westfalske oppfatningen av europeisk orden baserte seg på anerkjennelsen av et internasjonalt statssystem av suverene stater, og et ikke-innblandingsprinsipp. Ulike statlige aktører i systemet kunne ha forskjellige styresett, verdier og mål, men en konstruert maktbalanse kombinert med suverene staters legitimitet i det nye systemet skulle sørge for mindre storkrig på kontinentet. Dette kan beskrives som en pragmatisk heller enn en absolutt tilnærming til verdensorden, der fredelig sameksistens ses på som mulig og ønskelig. I disse

prinsippene finner man opphavet til det moderne statssystemet, med en mengde varierte samfunn, alle del av en felles søken etter orden (Kissinger, 2014, s. 27).

I moderne tid har man, i stor grad inspirert av de westfalske prinsippene, utviklet den liberale vestlige verdensordenen, organisert rundt en rekke felles verdier og forståelser. USA har en spesiell rolle i ordenen, og på tross av at enkelte (Flockhart, 2016; Ikenberry, 2018) argumenterer for at den vestlige liberale ordenen i dag er under press, er det liten tvil om at dette er vår tids dominerende verdensorden. USA har siden andre verdenskrig hatt en spesielt sentral og ledende rolle i denne ordenen, og herfra har ordenens natur til en viss grad beveget seg vekk fra de klassiske westfalske prinsippene om maktbalanse. USA fungerer som leder for en global allianse i søken etter økonomisk åpenhet, sikkerhetssamarbeid og demokratisk solidaritet, og jobber tilsynelatende mot antidemokratiske krefter (Kissinger, 2014, s. 276). Likevel står statssystemet, slik det ble skissert i Westfalen, fast som et viktig fundament for den liberale vestlige ordenen.

Hedley Bull (1977) argumenterer i sitt innflytelsesrike verk «The anarchical society: a study of world order in politics» for at en verdensorden basert på et statssystem er den beste måten å skape orden i en anarkisk verden på. Hans syn skiller seg fra strengere realismeperspektivene i internasjonal politikk ved at han vier «samfunnet av stater» mer oppmerksomhet, og argumenterer for at regler og internasjonal lov legger mye sterkere føringer for staters utenrikspolitikk enn det realismeteorikere vil innrømme. Han ser for seg et system med større muligheter til samarbeid, men er likevel tydelig på at han ser på det moderne statssystemet som den beste måten å oppnå orden på i internasjonal politikk. Bulls versjon av verdensordenen kan derfor på mange måter knyttes til Kissingers (2014) beskrivelse av den moderne amerikanskdrivne liberale ordenen, der de vestlige statene opererer innenfor et westfalsk, anarkisk system, men har tette økonomiske og verdimeslige bånd seg imellom, og har skapt en rekke institusjoner som promoterer deres verdensorden og påvirker internasjonal politikk. Nettopp denne ideen om en liberal orden tilpasset et moderne statssystem, men like fullt basert på multilaterale institusjoner, økonomisk samarbeid, demokratisk solidaritet og USA i en unik, ledende rolle, er en svært utbredt beskrivelse av liberal orden blant statsvitere og det er i første rekke denne oppfatningen av vestlige ordenskonsepter jeg baserer meg på i denne oppgaven (Flockhart, 2016; Ikenberry, 2018; Kagan, 2013; Nye Jr, 2017).

I oppgavens analysedel bruker jeg et realismeperspektiv når jeg diskuterer hvorfor Iran i enkelte sammenhenger på tross av konflikt velger å samhandle med vestlige stater og forholder seg rasjonelt til en verdensorden som oppfattes som illegitim. Et realismeperspektiv i internasjonal

politikk vil variere, men har til felles at det internasjonale samfunn forstås som et anarki uten overordnet makt, der statene er overlatt til seg selv for å overleve (Mearsheimer, 2001; Morgenthau, 1985; Waltz, 1979). I et slikt system er det maktbalanse som rår og vil være avgjørende for staters handlinger, og stater handler basert på nasjonal interesse i en stadig skiftende maktsituasjon.

Fra et realismeperspektiv vil ideologiske faktorer i praksis legges til side til fordel for maktinteresser, som blant realismeteorikere antas å være drivkraften bak internasjonal samhandling. Universelle moralske prinsipper kan ikke overføres til staters handlinger, og suksessrik politisk handling handler om statens overlevelse, og ikke om høyere moralske prinsipper (Morgenthau, 1985, s.166). Ifølge Kenneth Waltz (1979) spiller menneskelig natur en sekundær rolle i forklaringen av staters interaksjon i det internasjonale anarkiske systemet. I «strukturealismen» er det det anarkiske systemet i seg selv som har hovedfokus, og systemets mangel på en overordnet myndighet med legitimt voldsmonopol er drivende for staters interaksjon. Denne strukturen medfører at stater til enhver tid må kjempe for egen overlevelse, og tvinges til å prioritere selvhjelp framfor større moralske visjoner. Waltz kaller det nødvendig «sosialisering». Så lenge systemet kjennetegnes av denne anarkiske strukturen, har stater ikke andre valg enn å tilpasse seg systemet og et perspektiv der maktbalansering er avgjørende. En stats handling begrenses dermed av den rådende strukturen, og dette kan forklare hvorfor staters utenrikspolitiske handlinger ikke alltid samsvarer med deres påståtte ideologiske overbevisninger.

2.2 Islamske og iranske ordensoppfatninger

Kissinger beskriver en spesiell islamsk oppfatning av orden som skiller seg fra vestlige ordenskonsepter. Ifølge ham har islamsk verdensordensteori vært preget av en universell visjon for verdensorden, basert på islamsk innflytelse overalt på jorden. Denne ordensoppfatning skal ha sin opprinnelse i de gamle islamske konseptene *Dar al-Islam* og *Dar al-harb*, henholdsvis fredens og krigens rike (Kissinger, 2014, s. 102). *Dar al-Islam* dekker alle områder erobret eller kontrollert av Islam. *Dar al-harb* er områder utenfor islamsk kontroll. Islam, som ses på som en politisk enhet, er i konstant krig med *Dar al-harb*, og har som visjon å legge under seg alt av fremmede landområder. Dette kalles «Jihad», eller hellig krig. Verden har selvsagt forandret seg svært mye siden skapelsen av Islam, men Iran er i 2020 likevel en republikk basert på islamske prinsipper, og forståelse av religionens kjernekonsepter må være sentralt for forståelse av iransk ordensforståelse og også handlinger. På tross av dette har en aktør i det moderne statssystem imidlertid mange hensyn å ta, og jeg vil senere diskutere hvordan et

realismeperspektiv også må tas med i betraktningen når Irans utenrikspolitiske handlinger skal forstås.

Mer spesifikt beskrives ikke det postrevolusjonære Iran som en tradisjonell westfalsk stat, men heller som et «våpen i en større religiøs kamp» (Kissinger, 2014, s. 152). Med bakgrunn i en islamsk visjon om universell islamsk makt og innflytelse overalt på jordkloden, og en framtidig «islamsk revolusjon», har Iran tatt en rolle som ledestjerne for islamsk ekspansjon. Moderne politiske institusjoner er utviklet av og for den imperialistiske vesten, og ses dermed på som illegitime. Hele systemet for internasjonale relasjoner, basert i stor grad på westfalske prinsipper, er illegitimt, ettersom den iranske oppfatningen er at «relasjoner mellom nasjoner bør baseres på åndelig grunnlag, og ikke på nasjonal interesse» (Kissinger, 2014, s.153). I Kissingers øyne er Iran er med andre ord en fullverdig islamsk republikk, der religiøse hensyn alltid kommer i første rekke, og en langsiktig kamp for religiøs ekspansjon alltid legger føringer for statens handlinger. På tross av dette mener Kissinger (2014) at Iran i mange tilfeller handler innenfor de westfalske rammene, og respekterer og forholder seg til en vestlig dominert westfalsk verdensorden. Med et diplomatisk apparat, et sete i FN og deltakelse i det globale markedet, har Iran en rekke «westfalske» privilegier. Iran forklares som en stat som på unikt vis balanserer delvis deltakelse i den moderne vestlige verdensordenen, med en stadig kamp for å styrte den.

William Beeman (2003) skriver om konflikten USA-Iran som en postmoderne kulturkonflikt, og beskriver ulike måter deres oppfatninger av hverandre og verden påvirker mulighetene til samarbeid. Hans forklaring på konflikten har mye til felles med Kissingers teori om en islamsk universell visjon som en kraft som påvirker ordensoppfatning. USA og vesten ses i Iran på som ondskapens kjerne, eller som Kissinger ville sagt det, *dar al-Harb*. Kompromisser og relasjoner med ondskapen er umulig og blasfemisk, ettersom en islamsk forståelse legger vekt på at gode religiøse til enhver tid må kjempe for det gode og motvirke ondskapen (Beeman, 2003). Når en stat eller en verdensorden først har blitt identifisert som korrump eller ond, har Iran som en islamsk republikk en plikt til å motsette seg fiendtlige krefter.

Deylani (2011) kommer med interessante perspektiver på iranske ordensoppfatninger i sin beskrivelse av Jalal Al-e Ahmads ideer. Al-e Ahmad døde i 1969, og var derfor ikke en sentral figur under revolusjonen. Hans tekst «Gharbzadegi» var imidlertid et sentralt verk i moderne persisk litteratur og inspirerte i stor grad den iranske revolusjonens anti-vestlige diskurs (Deylami, 2011). Ahmads teorier og deres innflytelse på Ayatollah Khomeini og andre sentrale iranske revolusjonære gir et mer komplekst bilde av iranske ordensoppfatninger enn Kissinger

og Beemans religionsbaserte forklaringer. Deylani (2011) argumenterer for at iransk kritikk og fordømming av vesten ikke nødvendigvis kun er et uttrykk for anti-modernisme og religiøs fundamentalisme, men baserer seg på en mer kompleks analyse.

Al-e Ahmads kritikk av vesten baserer seg på to hovedpunkter. Han kritiserer vestlige selskapers infiltrering av Iransk økonomi, deres utnyttelse av iranske oljeressurser og konstruksjonen av et system som gjør iranere avhengige av konsumpsjon av vestlig teknologi og vestlige varer. Vestligdrevet kapitalisme kombinerer utnyttelse av ressurser, med et skapt behov for vestlig inspirert livsførsel og påfølgende erosjon av iransk kultur. Ahmads andre poeng er at denne avhengigheten av vestlig teknologi og varer bidrar til iraneres gradvise frakopling fra deres forståelse for verdien av selvforsørgelse og deres egne intellektuelle og kulturelle egenskaper (Deylami, 2011). Dette konseptet kalles «Westoxification». Iran tilpasser seg og konsumerer vestlig kultur solgt til dem av et globalt kapitalistisk system som har utnyttelse som sitt mål. Ahmed beskriver en verdensorden basert på to verdener i konflikt, én produserende og eksporterende og en annen som importerer og konsumerer, alt dette i en vestlig innsats for å kolonisere den ikke-vestlige verden. For Al-e Ahmad var FN, UNESCO og andre internasjonale organisasjoner, vestlige konstruksjoner og deltakere i denne internasjonale kulturelle koloniseringsprosessen. En viktig del av «westoxification» skjer ved at den dominerende vestlige diskursen beskriver islamsk kultur som stillestående, ikke bærekraftig, og noe mindre sivilisert som må endres på. Kulturarv blir sett på som «mørke før opplysning» og det iranske samfunnet vil gradvis miste sitt særpreg, og med begrenset suksess forsøke å imitere en falsk vestlig oppfatning av modernitet.

Al-e Ahmad skisserer en alternativ verdensorden til den basert på vestlig innflytelse. Denne er ikke grunnleggende tradisjonell, eller anti-modernistisk. Al-e Ahmad var kritisk til tradisjonellister som definerte teknologiske framskritt og vestlig etterligning som en og samme ting. Hans verdensorden var istedenfor basert på en visjon for et moderne iransk samfunn, basert på historiske og religiøse tradisjoner, og der myten om vestlig overlegenhet legges død. Et slikt samfunn vil ha andre oppfatninger av hva som gjelder som moderne, men ville kunne utvikle seg i og tilpasse seg en globalisert og kapitalistisk verden. I motsetning til tidligere, der det islamske øst undertryktes av en vestlig overmakt, ville denne moderniseringen skje på islamske premisser.

Selv om Al-e Ahmads forslag til verdensorden gir religion og tradisjon en sentral plass, gir Deylamis (2011) skildringer en ny dimensjon i forståelsen av iranske oppfatninger. Der Kissinger (2014) og Beeman (2003) har særegenheter ved religionen Islam og føringer den

legger for universell orden og hellig krig som sine viktigste punkter, viser Al-e Ahmads analyse at årsaker til alternative oppfatninger og et fiendtlig forhold til vesten, ikke nødvendigvis bare grunnes i religiøse årsaker, men også i en oppfatning av generell vestlig utnyttelse av det islamske Østen. Konseptene Al-e Ahmad konstruerte, med den innflytelsen de hadde på persisk litteratur generelt og iransk diskurs i forkant av revolusjonen, gir mer kunnskap om grunnlaget for iranske oppfatninger om verdensorden.

Deylamis observasjon av at det finnes en islamsk oppfatning av vestlig modernitet og orden som en imperialistisk kraft, støttes også fra annen litteratur. Euben (1997) skriver om en viktig islamsk tenker, egyptiske Muhammad Abduh. Abduh hadde en forståelse av Islam som kompatibel med modernitet og kritisk tenkning. På tross av dette var han kritisk til imitering av vestligbasert modernitet, såkalt «vestifisering». Han anerkjente trusselen vestlige modernitetskonsepter utgjorde for islamsk utvikling, kultur og egenart, og argumenterte for en modernitetsprosess basert på islamske prinsipper (Euben, 1997). Dabashi (2017) beskriver i sin bok om det ideologiske fundamentet for den iranske revolusjonen en islamifisering av sekulære ideologier, først og fremst sosialisme og marxisme, som hadde stor innflytelse på diskursen i årene før revolusjonen. De sterkt kapitalismekritiske analysene gjort kjent av Marx, ble gjort kompatible med en islamsk religiøs forståelse av verden. Dette åpnet dørene for islamske tenkere til å basere seg på mer økonomisk og materielt baserte analyser og kritikker av den vestlige verden, slik Al-e Ahmad er et godt eksempel på.

3 Forskningsdesign og metode

Hovedmotivasjonen bak denne bacheloroppgaven har vært å få større innsikt i iransk oppfatning av verdensorden, og dermed forhåpentligvis en dypere og mer nyansert forståelse av de stadige konfliktene mellom Iran og vestlige stater. Forskningsspørsmålet og hovedfokuset i denne oppgaven har vært «**Hvilke oppfatninger om verdensorden er sentrale i Iran?**». Videre har jeg også diskutert Irans utenrikspolitiske handlinger i forhold til nevnte verdensordensoppfatninger. Ettersom dette er en oppgave som i stor grad dreier seg om nettopp forståelse, kan man si at den i stor grad lener seg på et konstruktivistisk forskningsparadigme (Moses & Knutsen, 2019). Virkeligheten er sosialt konstruert, forståelse av fenomener kan være like sentrale som forklaringer, og det kan være flere måter å forstå et fenomen på. Jeg er med denne oppgaven derfor forsiktig med å hevde at det jeg skriver kan generaliseres til andre caser og utnyttes til allmenngyldige slutninger rundt verdensorden, og mener at oppgaven heller kan

ses på som et bidrag til større forståelse rundt særiransk verdensordensteori og rundt skillelinjer og konflikter med vestlige oppfatninger. På den annen side har det opp igjennom historien vært mange eksempler på stater eller sivilisasjoner som har fulgt særegne ordensoppfatninger, og økt bevissthet rundt ordensoppfatninger og disse oppfatningenes potensielle påvirkningskraft på internasjonal politikk vil kunne være positivt for forståelsen også av andre stater i det internasjonale systemet.

3.1 Variabler og empiri

På tross av vektlegging av forståelse er det likevel ikke slik at forklaring er helt fraværende i oppgaven. Jeg tar utgangspunkt i iransk og islamsk ideologi og forsøker å skissere og trekke ut unike iranske oppfatninger om verdensorden, for så å sammenligne disse med vestlige ordenskonsepter. Som empiri har jeg valgt meg ut en engelsk oversettelse av den iranske grunnloven etter revolusjonen i 1979, hentet fra verdensbankens arkiver (*World Bank, u.å.*) I oppgaven er det det relativt abstrakte konseptet «iransk ideologi» som er uavhengig variabel, og min løsning har da blitt å bruke grunnloven som en operasjonalisering av den uavhengige variabelen, for å konkretisere og gjøre den forskbar. Den iranske grunnloven ble tatt i bruk etter 1979, og jeg mener det er rimelig å anta at den i stor grad oppsummerer og konkretiserer de viktigste ideene som var drivkraft bak revolusjonen, og som den moderne islamske republikken var basert på. Disse særiranske ideologiske trekkene skal forklare den avhengige variabelen, som i dette tilfellet er iranske oppfatninger om verdensorden. Under lesing av grunnloven har jeg forsøkt så godt det lar seg gjøre å arbeide så objektivt som mulig. Jeg ønsket å finne formuleringer i grunnloven som kunne si noe om oppfatninger om verdensorden. Jeg lette da spesielt etter paragrafer som omhandlet Irans plass i verden, utenrikspolitiske forpliktelser og islamsk innvirkning på statsstyring. Om den islamske republikken Irans plikter til ressursbruk sier grunnloven følgende:

“16. framing the foreign policy of the country on the basis of Islamic criteria, fraternal commitment to all Muslims, and unsparing support to the mustad’afiin of the world.” (World bank, u.å)

I dette utdraget kan man finne støtte for Kissingers (2014) og Beemans (2003) beskrivelse av den islamske universelle visjonen, og islamsk ideologis markante innflytelse på islamske utenrikspolitiske forestillinger. Grunnloven forplikter Iran til å utforme utenrikspolitikk på islamske kriterier, og tydeliggjør en spesiell kobling og støtte til verdens muslimer som statens høyeste politiske prioritet. «Mustad’afiin» er en betegnelse på «de undertrykte muslimer», som

i løpet av historien vil seire over sine utnytttere (Enayat, 2005). Ved analyse av en rekke slike utdrag, kan jeg i oppgaven skissere en iransk forestilling om verdensorden.

Jeg har også studert offentlige uttalelser fra Irans øverste leder Ayatollah Khamenei de siste 20 årene. Disse uttalelsene kommer fra en enkeltperson, men sier likevel mye om ideologisk overbevisning og verdenssyn blant den styrende eliten i Iran. Ettersom Iran styres av et presteskap som ikke velges demokratisk, vil Ayatollaens verdenssyn være svært viktig for Irans utenrikspolitiske handlinger. En forståelse av Ayatollaens ideologiske overbevisning må derfor ligge til grunn dersom man ønsker å få en bedre forståelse av iransk utenrikspolitikk og landets konfliktfylte forhold til vestlige stater. Jeg har valgt å begrense meg til offentlige uttalelser som den nåværende Ayatollaen, Ayatollah Ali Khamenei, har gjort de siste 20 årene. Også denne avgjørelsen er gjort delvis for å respektere oppgavens begrensninger, da jeg ikke har tid eller plass til å ta for meg og analysere data helt fra 1979. En annen grunn til at jeg har valgt de siste 20 årene har sammenheng med at grunnloven stammer fra 1979, og i stor grad var inspirert av den tidligere Ayatollah Khomeinis ideer (Gholizadeh & Hook, 2012). I tillegg til å analysere grunnlovens innhold var det derfor nyttig å se på Khomeinis etterfølger og hans offentlige uttalelser i moderne tid. På den måten kunne jeg få en større innsikt i om de ideologiske hovedtrekkene i grunnloven fortsatt så ut til å gjøre seg gjeldende for nåtidens Iran, noe som var en forutsetning for at oppgavens analyse skulle være gyldig. Ved å både studere grunnloven, det ideologiske grunnlaget for Iran etter revolusjonen, og spore den senere øverste leder Ayatollah Khameneis ideologiske oppfatninger gjennom hans offentlige uttalelser, hadde jeg et godt utgangspunkt for å beskrive Iranske oppfatninger om verdensorden på en troverdig måte.

3.2 utfordringer

Det er flere aspekter ved oppgaven som gjør at den bør vurderes med et kritisk blikk. En av disse er valget om å bruke grunnloven som en operasjonalisering av det mer abstrakte konseptet «iransk ideologi». Et så vidt konsept som ideologi er komplekst og kan ta mange former i et samfunn. Ved å gjøre en slik forenkling er jeg bevisst på at jeg kan ha mistet viktige perspektiver og aspekter ved den iranske ideologien. Dette er et valg jeg lever godt med, ettersom en bacheloroppgave er begrenset og jeg har ansett dette som den beste måten å systematisk studere iransk ideologi på gitt tiden jeg har hatt til rådighet. Det svekker likevel oppgavens gyldighet (Tjora, 2017). Dersom jeg ved min operasjonalisering ender opp med et mangelfullt bilde av iransk ideologi, kan det argumenteres for at svarene jeg finner i oppgaven ikke svarer tilfredsstillende på spørsmålet jeg stiller, nemlig hva som kjennetegner iranske oppfatninger av verdensorden. En annen utfordring handler om min posisjon som forsker. Jeg

forholder meg igjen til en konstruktivistisk og fortolkende forskningstradisjon og er innforstått med at fullstendig nøytralitet ikke eksisterer. På tross av at jeg har forsøkt å være bevisst min egen forutforståelse og justere denne underveis ettersom jeg har analysert empirien, slik Tjora (2017, s.235) anbefaler, er det likevel sannsynlig at mitt teoretiske ståsted har påvirket hvilke grunnlovsparagrafer og uttalelser jeg har funnet relevante. Det teoretiske utgangspunktet var likevel både naturlig og nødvendig, da jeg ikke hadde hatt mulighet til å analysere empirien på en hensiktsmessig måte uten disse konseptene i bakhodet. Det forutsetter likevel at denne mangelen på nøytralitet tas i betraktning når oppgavens funn vurderes. Med bakgrunn i de ovennevnte utfordringer og mangler i oppgaven, vil jeg oppfordre til å anse funnene mine som forsiktige forslag og bidrag til bredere forståelse, heller enn absolutte konklusjoner om iransk verdensordensoppfatning.

4 Analyse og diskusjon

Den empiriske analysen konkluderer med at den iranske verdensordensoppfatningen både er religiøst og materielt fundert. En visjon om islamsk revolusjon og ekspansjon er svært sentral, mens det finnes også en mer økonomisk forståelse av den rådende vestligbaserte verdensordenen som utnyttende og imperialistisk. Det argumenteres også for at avvik mellom iransk verdensordensoppfatning og utenrikspolitisk handling best kan forstås med et realismeperspektiv.

4.1 Grunnloven

I denne seksjonen presenterer jeg utdrag fra grunnloven, analyserer utdragene og kobler det opp mot det teoretiske bakteppet presentert tidligere i oppgaven. Som utdraget presentert i metoddelen indikerer, er Irans grunnlov i stor grad preget av islamske ideer, og som en islamsk republikk legger Koranen, i alle fall i teorien, føringer for all politisk handling i landet. Dette gjøres tydelig i de aller første linjene av grunnlovens innledning:

“The Constitution of the Islamic Republic of Iran sets forth the cultural, social, political and economic institutions of the people of Iran, based on Islamic principles and rules, and reflecting the fundamental desires of the Islamic people.” (World Bank, u.å).

Det understrekes at iranske institusjoner skal være basert på islamske prinsipper, men også at de skal reflektere befolkningens fundamentale ønsker. Ettersom den iranske befolkningen beskrives som en del av det «islamske folket», er det ingen motsetninger mellom disse to

ønskene. Mer interessant er en formulering som kommer like etter, og som formulerer både republikkens formål og veien videre:

“The essence of the great Islamic Revolution of Iran, and the course of the struggle of the Muslim people from its beginning to its victory, as manifested by the categorical and striking slogans used by all classes of the people, get their special character from this fundamental desire. Now our nation, with the whole of its being is in the vanguard of this great victory, and strives for the attainment of that desire.” (World Bank, u.å)

I dette utdraget beskrives den iranske revolusjonen som en del av en større kamp, kampen for det muslimske folkets seier. Et samlet Iran, som har gjennomgått en suksessfull revolusjonær prosess og etablert en republikk basert på islamske prinsipper, ser på seg selv om spydspissen i denne større islamske kampen på vei mot dominans. Utdraget illustrerer en idé om noe større, en visjon om en vellykket kamp for den islamske verden. Sentralt er også at Iran gjennom denne formuleringen avviser at deres revolusjon er ferdigstilt og ikke nøyer seg med å ta sin plass i det internasjonale statssystemet på den vestlige ordenens premisser. I utdraget finner jeg støtte for Kissingers teori om en universell islamsk verdensorden basert på motsetningen mellom islamske og ikke-islamske interesser, *dar-al Islam* og *dar-al hab*. Det sammenfaller også godt med Kissingers påstand om at Iran ser på seg selv som et våpen i en større religiøs kamp. Som utdraget i metodedelen også tyder på, finnes det en iransk forståelse om at relasjoner mellom nasjoner skal være basert på åndelig grunnlag, og ikke nasjonale interesser. Dette påpekes også av Kissinger (2014).

Jeg har tidligere tatt for meg Beemans (2003) beskrivelse av en slik dikotomisk islamsk verdensordensoppfatning. En islamsk forståelse gjør kompromisser med ikke-troende vanskelig, ettersom den forutsetter at gode religiøse til enhver tid skal kjempe for det gode og motvirke ondskap, noe han mener er definert som USA og vesten generelt. Påstanden om at en iransk verdensordensteori har mistenksomhet mot og kritikk av vesten som en kjerneverdi støttes ved dette utdraget:

“Imam Khomeini's crushing protest against that American plot, The White Revolution, which was a step taken with a view to strengthening the foundations of the despotic regime and consolidating Iran's political, cultural and economic links with World Imperialism, was the motive force behind the united uprising of the nation” (World bank, u.å).

Her forklares og rettferdiggjøres selve revolusjonen som et forsvar mot et amerikansk komplott, og mot en vestlig imperialistisk innsats for å dominere Iran. «The white Revolution» sikter til

et aggressivt moderniseringsprogram igangsatt av Sjahan i 1963 (Siavoshi, 2019). Reformenes hensikt skulle være å modernisere Iran og forberede utviklingen av en moderne kapitalistisk økonomi. De ble imidlertid sterkt kritisert for å ta Iran i retning sterkere vestlig innflytelse. I utdraget er det altså en iransk skeptisisme ovenfor vestlig innflytelse som ikke kun baserer seg på religiøse perspektiver, slik hovedfokuset i Beeman og Kissingers analyse er. Det ser ut til at Al-e Ahmads kritikk av «westoxification», vestlig pasifisering av den iranske stat gjennom økonomisk og kulturell innflytelse (Deylami, 2011), har en sentral rolle også i Irans offisielle grunnlov. Khomeinis revolusjon beskrives i seksjonen utdraget er hentet fra som en frigjøringskamp, ikke bare mot et undertrykkende Sjah-styre, men enda viktigere en kamp mot en større amerikansk og vestlig innsats for å marginalisere og kontrollere det iranske folk (World Bank, u.å). Den iranske forståelsen av revolusjonen og nødvendigheten av forandring, slik den er framstilt i grunnloven, ser ut til å basere seg på religiøse faktorer, men også på en mer kompleks analyse av vestlig agenda og innflytelse, slik AL-e Ahmad beskrev i detalj.

Grunnlovens innledning inneholder en seksjon som spesifikt tar for seg hærens plass i den iranske stat. Den iranske hæren skal baseres på Islam, og organiseres rundt islamske mål. Det står blant annet følgende:

“In the organization and equipping of the countries defense forces, there must be regard for faith and religion as their basis and rules. And so the Islamic Republic's army, and the corps of Revolutionary Guards must be organized in accordance with this aim. They have responsibility not only for the safeguarding of the frontiers, but also for a religious mission, which is Holy War (JIHAD) along the way of God, and the struggle to extend the supremacy of God's Law in the world.” (World bank, u.å)

Denne formuleringen gir nok en gang assosiasjoner til beskrivelsene av islamsk universalisme og ønske om ekspansjon. Det påpekes eksplisitt at den iranske hæren ikke bare har ansvar for å beskytte statens grenser, men at den også er del av en større religiøs kamp, Denne kampen er hellig krig, eller jihad, som skal utkjempe i et ønske om å spre islamsk lov til større deler av verden. Kissingers forståelse av *Dar-al Islam* og *Dar-al Harb* er igjen relevant, og det kan se ut som at det iranske juridiske rammeverket ganske konsekvent presenterer en dikotomisk verdensordensoppfatning som definerer ikke-troende og spesielt vesten som fienden, og skisserer en pågående hellig krig og verdensomspennende islamsk revolusjon, der Iran har en svært sentral rolle.

Irans grunnlov er altså tydelig på å framstille den iranske republikk som flaggskipet i en global islamsk revolusjon, og utdragene jeg har tatt for meg gir grunn til å definere iransk verdensordensoppfatning som inkompatibelt med en vestligbasert orden og et westfalsk statssystem. Det finnes likevel enkelte uklarheter rundt nøyaktig hvilke forpliktelser en slik rolle som flaggskip egentlig gir, og om Iran ikke evner å tilpasse seg rådende verdensorden. Artikkel 154 i grunnloven gir grunn til å stille spørsmålstegn rundt en forståelse av Iran som ekstraordinær og revolusjonær stat i dagens system:

“The Islamic Republic of Iran has as its ideal human felicity throughout human society, and considers the attainment of independence, freedom, and rule of justice and truth to be the right of all people of the world. Accordingly, while scrupulously refraining from all forms of interference in the internal affairs of other nations, it supports the just struggles of the mustad'afun against the mustakbirun in every corner of the globe.” (World bank, u.å)

I dette utdraget finner jeg et paradoks. På den ene siden forplikter Iran seg til å støtte islamske frihetskamper overalt rundt i verden. Dette sammenfaller godt med en islamsk universell visjon basert på Kissingers og Beemans beskrivelser, der en dikotomisk islamsk forståelse av rettroende og vantro, fører til et ønske om islamsk ekspansjon overalt på jordkloden. Dette synet på verdensordenen har en sentral plass i den iranske forståelsen av verdenssamfunnet og Irans posisjon i systemet. Det er likevel interessant at Artikkel 154 er tydelig på at Iran som stat skal avstå fra å blande seg direkte i andre nasjoners indre affærer. Selv om republikken åpenlyst støtter islamske staters «kamp for frihet» og deres innsatser for islamsk ekspansjon, gir denne formuleringen grunn til å tolke denne ideologisk forankrede støtten som mer symbolsk enn substansiell, og grunn til å tvile på om Iran i praksis alltid vil støtte islamske stater og motsette seg *Dar-al harb*, slik en forståelse av iranske interesser som utelukkende religiøst motivert vil argumentere for. Det kan se ut som om det er gjort en viss tilpasning til det moderne internasjonale og vestligdominerte statssystemet, som står i sterk kontrast til den generelle fordømmelsen av den vestlige «imperialistiske» ordenen som preger tidligere utdrag jeg har tatt for meg, og store deler av grunnloven generelt.

Kissinger (2014, s. 153) beskriver et Iran som balanserer delvis deltakelse i den vestligbaserte westfalske verdensordenen med en egen visjon og ekstraordinær agenda. Denne teorien finner jeg støtte for i dette grunnlovsutdraget. Samtidig som Iran på mange måter jobber aktivt med å styrte den vestlige ordenen, forsøker de å beholde én fot inne i systemet. Teorien om «tvungen sosialisering», som beskrevet i teoridelen, kan være en mulig forklaring på denne delen av grunnloven (Waltz, 1979). Iran har ikke noe annet valg enn å tilpasse seg og innrette seg etter

minstekravet til det rådende systemet og den dominerende verdensordenen, fordi kostnadene ved å kjøre den revolusjonære linjen fullt ut, er svært store. Dette perspektivet blir grundigere diskutert senere i analyseseksjonen i forbindelse med en analyse av Irans faktiske utenrikspolitiske handlinger. Det er verdt å merke seg at Iran kan se ut til å ha tatt konsekvensene av denne strukturelle sosialiseringen allerede ved konstruksjonen av grunnloven i kjølvannet av revolusjonen.

I grunnloven finner jeg god støtte for at Irans juridiske rammeverk gir uttrykk for en iransk oppfatning av verdensorden som baserer seg på en dikotomisk forståelse, og skiller mellom *Dar-al Islam* og *Dar-al Harb*. Denne ordensoppfatningen er religiøst basert, og legger tydelige føringer for Irans utenrikspolitiske plikter, og for hva som blir statens naturlige fiender. Det finnes også elementer av en mer økonomisk basert vestlig kritikk, som definerer vesten som en imperialistisk kraft som dominerer resten av verden, og som påvirker og eroderer iransk kultur og særegenhet, som også er kjernen i den innflytelsesrike Al-e Ahmads teori om «westoxification» (Deylami, 2011). Helt til slutt finner jeg også formuleringer som tyder på at Irans grunnlov til en viss grad anerkjenner den dominerende verdensordenen og det moderne statssystemet.

4.2 Uttalelser fra Ali Khamenei

Videre vil jeg ta for meg uttalelser fra Irans øverste leder, Ayatollah Ali Khamenei. Som kontrast til grunnloven, som ble konstruert etter revolusjonen i 1979, begrenser jeg meg her til uttalelser gjort etter år 2000. På denne måten kunne jeg få en større innsikt i om Khameneis retorikk i moderne tid har mange fellestrekk med det originale ideologiske bakteppet skapt ved revolusjonen.

I april 2003 uttalte Khamenei dette til en forsamling av lærere og arbeidere:

“A wave of Islamic revival has swept through the Islamic world, and Muslim nations are expressing a strong desire to return to Islam and practice this lofty religion. This awakening has stemmed from the great Islamic revolution of the Iranian people under the leadership of our late magnanimous Imam.... The enemies told us not to export our Islamic revolution! We said that revolution could not be exported, since it is not a commodity! However, our Islamic revolution, like the scent of spring flowers that is carried by the breeze, reached every corner of the Islamic world and brought about an Islamic revival in Muslim nations.” (Sadjadpour, 2008).

Her kan man se en videreføring av ideer uttrykt i grunnloven, og versjoner av disse blir beskrevet både i Kissinger og Beemans teorier. Khamenei plasserer Iran i en sentral rolle som sentrum for en verdensomspennende islamsk revolusjon. Den iranske revolusjonen var for Khamenei kun starten på det han beskriver som en revolusjonær bølge gjennom den islamske verden, der flere og flere stater beveger seg tilbake mot større islamsk innflytelse på samfunnsstrukturen, en islamsk vekkelse.

Samme år kom Khamenei også med denne formuleringen til studenter på Shadid Behesti-universitetet i Teheran:

“It is natural that our Islamic system should be viewed as an enemy and an intolerable rival by such an oppressive power as the United States, which is trying to establish a global dictatorship and further its own interests by dominating other nations and trampling on their rights. It is also clear that the conflict and confrontation between the two is something natural and unavoidable.” (Sadjadpour, 2008).

I samsvar med ordensoppfatningene jeg trakk ut av grunnloven, skisserer Khamenei vesten, og USA spesielt, som den store fienden, og går langt i å male USA som en stat som forsøker å dominere hele resten av verden. Den vestlige verden er ikke bare *Dar-al Harb*, områder som ikke er islamske av natur, vesten skisseres også som en makt som aktivt angriper og undertrykker den ikke-vestlige verden, og Irans konflikt med vesten kan her tolkes som et forsøk på å forsvare sitt levesett og tradisjonelle verdier, mer enn en imperialistisk ambisjon om å legge hele verden under Islam. Khamenei understreker også at denne konflikten er naturlig og uunngåelig. Like etter utbroderte han om forholdet mellom Iran og vesten på denne måten:

“[Iran] is attracting the attention of this arrogant and aggressor power for several reasons. First of all, Iran is a country rich in natural resources like oil and gas. Second, Iran’s geographical location is of considerable importance, since it has long coasts in the Persian Gulf and the Sea of Oman and is the West’s major gateway to the Central Asia.... Nevertheless, the primary reason for U.S. hostility toward our country is the Islamic identity of our system and the fact that our Islamic system is opposed to oppression, domination, dictatorship and political, economic or cultural dependence on others” (Sadjadpour, 2008).

Her presenterer Khamenei en analyse som i likhet med det man ser i grunnloven ikke bare er basert på en enkel forståelse av *Dar-al Harb* og *Dar-al Islam*, men på en mer økonomisk og strategisk basert forståelse av de vestlige interessene av å dominere den islamske verden. Han forklarer hovedgrunnen til vestlig aggressivitet ovenfor Iran og den islamske verden ved det

iranske systemets islamske identitet. Den religiøst baserte dikotomiske forståelsen av verdensorden er dermed stadig den viktigste faktoren i hans forklaring av fiendskapet mellom Iran og vesten. Måten han forklarer sin oppfatning av USAs videre intensjoner, med fokus på geopolitiske faktorer som oljeressurser og gunstig geografisk plassering for vestens videre «imperialistiske ambisjoner», gjør det imidlertid klart at kritikk av og misnøye ved vesten stikker dypere enn kulturforskjeller. Man kan trekke paralleller til Al-E Ahmads mer økonomisk funderte kritikk av den kapitalistiske vesten og dens inngripen hos ikke-vestlige stater. Denne oppfatningen av det imperialistiske og utnyttende vesten fant jeg også i grunnloven, og Khameneis påstand er i så måte en videreføring av en iransk forståelse av verdensorden som har vært sentral helt siden før revolusjonen i 1979. Khameneis uttalelser kan framstå ekstreme, men ser likevel i stor grad ut til å være på linje med iranske ordensoppfatninger gjennom hele den iranske islamske republikkens levetid. Det er interessant å merke seg at Khamenei gjennom flere av disse uttalelsene beskriver fiendskapet som i hovedsak drevet av amerikansk imperialistisk aggresjon og vestlige ambisjoner om å etablere et «globalt diktatorskap». Denne forståelsen står i sterk kontrast til vestlige oppfatninger, der Iran stort sett beskrives som en «rogue state», ekstrem, religiøst fundamentalistisk og autoritær, og dermed som kilden til det konfliktfylte forholdet (Ferrero, 2013; Kapur, 1996; Kissinger, 2014).

I en tale i Qom i 2005 beskrev Khamenei det han ser på som den «postmoderne koloniseringen» i større detalj:

“For many years, the colonial countries oppressed other nations, brought dictators and military regimes to power and prevented national participation through whatever means possible. Today, they see that this method is no longer effective. Thus, they have found a new way of dominating other countries, i.e. dominating them by influencing their nations. This new method is what I recently referred to as postmodern colonialism.... In the present postmodern colonial era, the arrogant powers are trying to influence other nations with the help of their agents, by spending money and through propaganda tactics and colorful enticements” (Sadjadpour, 2008).

Dette er et ekko av Al-e Ahmads teori om «Westoxification». Det ser ut som forståelsen av vesten som en moderne kolonimakt, med propaganda og kulturell påvirkning som viktige våpen, har hatt stor innflytelse på det post-revolusjonære Irans ordensoppfatning. Denne forståelsen presenteres i grunnloven og enda mer eksplisitt i Khameneis uttalelser. Det øverste statshodet i Iran har i sitt hode gode grunner til å opptre fiendtlig og avstå fra samarbeid og

involvering i en vestlig basert verdensorden, ettersom hans forståelse baserer seg på en analyse der større vestlig innflytelse og ekspansjon også vil bety utenlandsk kontroll over Iran og forvitring av lokal tradisjon og kultur.

Uttalelser fra så nylig som 2020 gir grunn til å tro at denne ordensoppfatningen fortsatt er en sentral del av Khameneis tankegods. I januar 2020 uttalte han følgende i Qom om amerikansk innflytelse i området:

“Their presence here and everywhere else in the world, has had no results other than wars, division, sedition, destruction, and the demolition of infrastructures. Therefore, their presence in the region must end.” (The Office of the Supreme Leader, 2020)

I April samme år brukte han også den pågående koronakrisen til å kritisere det vestlige kapitalistiske systemet, basert på individualisme, materialisme og ateisme, og eksemplifiserte med tomme supermarkeder, økt salg av våpen og kamp om sanitært utstyr stater imellom, for å illustrere at det vestlige systemet var amoralsk og destruktivt (MEMRI, 2020). Khameneis oppfatning av vesten og av verdensorden ser ut til å være konsistent med de viktigste prinsippene fra grunnloven, og også å ha holdt seg stabil de siste 20 årene.

Etter å ha studert den iranske grunnloven og offentlige uttalelser finner jeg støtte for en unik iransk verdensordensoppfatning. Denne er i stor grad religiøst basert, og uttrykker en forståelse av Iran som flaggskipet i en verdensomspennende islamsk revolusjon. En dikotomisk oppfatning av verdensorden uttrykt gjennom kampen mellom *Dar-al Islam* og *Dar-al Harb* ser ut til å prege nasjonens utenrikspolitiske sympatier. I tillegg til dette finnes det også en oppfatning av vesten, og særlig USA, som en utnyttende, imperialistisk kraft, og at større vestlig innflytelse vil erodere og neglisjere iransk og islamsk kultur og særegenhet. Enkelte formuleringer i grunnloven gir imidlertid grunn til å tro at Iran gjør enkelte tilpasninger til rådende verdensorden og statssystem, og det er derfor interessant å også ta for seg enkelte reelle utenrikspolitiske handlinger.

4.3 Iranske utenrikspolitiske handlinger

Det finnes flere eksempler der Iran gjennom sine utenrikspolitiske prioriteringer handler i samsvar med en verdensorden der et islamsk felleskap og dets ekspansjon er sentralt. Iran har vært en tydelig støttespiller for palestinerne i den fortsatt pågående Israel-Palestina-konflikten, og har bidratt både med materiell og politisk støtte til den palestinske frigjøringskampen (Halliday, 2001). Dette har blitt en symbolsk viktig sak for internasjonale radikale islamister, og mobiliserer stor støtte fra Iran. Iran har også vært en viktig alliert for det politiske partiet og

militante islamske gruppen Hezbollah i Libanon (Husseini, 2010). Gisselkrisen i Iran etter revolusjonen, der Ayatollah Khomeini omfavnet og støttet gisseltakerne, viste også tydelig at den nye regjeringen mente alvor med sin fiendtlige retorikk og utpeking av USA som hovedfiende (Falk, 1980). Missilangrepet på en militærbase i Irak som huset amerikanske styrker, i etterkant av at en amerikansk drone tok livet av den iranske generalen Qasem Soleimani, er nok en hendelse som kan tolkes som at Iran utfordrer de vestlige stormaktene i tråd med ordensoppfatningen jeg har skissert (“Iran Targets US”, 2020)

Landets utenrikspolitiske linje er imidlertid ikke alltid konsekvent. I forbindelse med Tsjetsjenia-krigen og det muslimdominerte Tsjetsjenias uavhengighetskamp har Iran vært lite tilbøyelig til å gi tydelig støtte til en revolusjon kjempet av muslimer (Malek, 2008). Derimot har statlige representanter ved flere anledninger definert dette som en «intern russisk affære», og at Iran vil fortsette å respektere de russiske, territoriale grensene. En frykt for konflikt med Russland, og tap av en viktig alliert kan være en mulig årsak. I konflikten mellom det kristne Armenia og sjiamuslimske Aserbajdsjan har Iran ved flere anledninger støttet Armenia, og lagt ressurser i å holde Aserbajdsjan svekket (Souleimanov & Ditych, 2007). I flere sammenhenger kan Iran altså se ut til å ha forholdt seg avventende og realpolitisk i sin utenrikspolitikk, spesielt hvis man sammenlikner med statens aggressive retoriske linje.

Den iranske oppfatningen av verdensordenen som beskrives i denne oppgaven gir et bilde av en stat som i egne øyne er i krig med store deler av verden, og som har som uttalt ambisjon å lede en islamsk revolusjon. Det er derfor nærliggende å tenke seg at Iran som stat vil være mer tilbøyelig enn stater som er mer etablert i den nåværende verdensordenen, til å inngå i internasjonale konflikter og sabotere verdensordenen. I en studie der man forsøkte å undersøke denne koplingen, fant man imidlertid at Iran ikke oftere var involvert i interstatlig konflikt enn andre nasjoner i det internasjonale systemet (Caprioli & Trumbore, 2005). Irans utenrikspolitiske handlingsmønster kan altså se ut til å ikke samsvare med verdensordensoppfatningen som jeg presenterer ut ifra grunnlov og Khameneis retorikk. Et realismeperspektiv kan være med å forklare hvorfor dette er tilfelle.

Tar vi igjen utgangspunkt i Kenneth Waltz teori om nødvendig «sosialisering» som følge av det internasjonale systemets struktur (Waltz, 1979), kan kanskje noe av forklaringen på Irans tilsynelatende tomme retorikk finnes der. Waltz beskriver en struktur som tvinger verdens stater inn i et handlingsmønster basert på nasjonale interesser, realpolitikk og maktbalansering, for å sikre egen overlevelse. Dersom Iran skal kjøre sin ideologiske linje fullt ut, og aktivt gått til krig mot hele *Dar-al Harb*, vil det innebære enorme kostnader, sannsynlig motbalansering fra

fiendtlige stater, og i ytterste konsekvens destruksjonen av den islamske republikken Iran slik man kjenner den i dag. På samme måte vil ukritisk støtte til islamske nasjoners frihetskamp rundt i verden i enkelte tilfeller medføre så store kostnader at en langsiktig visjon om islamsk ekspansjon gjøres mindre sannsynlig. Tar man igjen Tsjetsjenia som eksempel, kan en konflikt med Russland, som per nå er en sentral strategisk alliert, gjøre det vanskeligere for Iran å forsvare seg mot USA og vesten, som de anser som en kontinuerlig trussel for Irans eksistens (Therme, 2018). Det finnes med andre ord gode argumenter for at iransk utenrikspolitisk forsiktighet på kort sikt likevel kan være rasjonelt for å oppnå et langsiktig mål om islamsk ekspansjon og dominans på lang sikt. Av den grunn vil jeg argumentere for at en tilsynelatende dissonans mellom iransk ideologi/retorikk og utenrikspolitikk ikke nødvendigvis ugyldiggjør funnene jeg har gjort vedrørende den iranske oppfatningen av verdensordenen. Det er fullt mulig at Iran opptrer realpolitisk og i mange situasjoner handler innenfor den dominerende verdensordens gjeldende rammer, samtidig som den langsiktig arbeider for å styrte denne liberale, westfalske verdensordenen. Dette er Kissinger (2014, s. 153) også inne på i sin beskrivelse av den iranske balanseringen mellom delvis deltakelse i og krig med den vestlige orden.

5 Konklusjon

Hensikten med denne bacheloroppgaven har vært å oppnå innsikt i iranske oppfatninger av verdensordenen, og hvordan disse skiller seg fra vestlige ordenskonsepter og kan skape konflikter. Jeg har også sett på noen av Irans utenrikspolitiske handlinger, og diskutert en mulig forklaring på at disse ikke alltid er konsistente med statens ideologiske bakteppe.

Analysens hovedfunn er en iransk oppfatning av verdensordenen som skiller seg tydelig fra moderne vestlige konsepter. Denne oppfatningen er religiøst basert, og deler verden opp i *Dar-al Islam* og *Dar-al Harb*, der den islamske verden er i en konstant konflikt med den ikke-islamske vesten. I denne visjonen har Iran tatt rollen som revolusjonens lederstat, og plikter å støtte den islamske kampen overalt på kloden. Det finnes også en tydelig oppfatning av den vestlige verden og USA som en moderne imperialistisk kraft, som både materielt og kulturelt forsøker å øve innflytelse på Iran, og utnytte og svekke den islamske republikken. Denne oppfatningen ser ut til å være like mye en økonomisk som religiøst basert analyse, og resultatet er en iransk forståelse av den rådende verdensordenen som en der den vestlige verden fører en form for moderne imperialisme og dominerer resten av kloden, heller enn som et felleskap av liberale, demokratiske og suverene stater som samarbeider til alles felles nytte. En iransk

oppfatning av en mer rettmessig verdensorden, innebærer islamsk ekspansjon på og innflytelse over store deler av jorden. På tross av dette diskuterer jeg også hvordan Iran i mange tilfeller, opptrer realpolitisk og innenfor rammene til den nåværende verdensordenen. Jeg argumenterer for at dette ikke nødvendigvis trenger å bety at Iran ikke på lang sikt ønsker å styrte den rådende ordenen, og for at denne dobbeltsidigheten tvert imot gjør Iran til en kompleks stat som det er krevende å forholde seg til utenrikspolitisk.

6 Litteraturliste:

- Beeman, W. O. (2003). Iran and the United States: Postmodern Culture Conflict in Action. *Anthropological Quarterly*, 76(4), 671–691. <https://doi.org/10.1353/anq.2003.0050>
- Bull, H. (1977). *The anarchical society: A study of order in world politics*. Macmillan International Higher Education.
- Caprioli, M., & Trumbore, P. F. (2005). Rhetoric versus Reality: Rogue States in Interstate Conflict. *The Journal of Conflict Resolution*, 49(5), 770–791. <https://doi.org/10.1177/0022002705279335>
- Dabashi, H. (2017). *Theology of discontent: The ideological foundation of the Islamic revolution in Iran*. Routledge.
- Deylami, S. S. (2011). In the Face of the Machine: Westoxification, Cultural Globalization, and the Making of an Alternative Global Modernity. *Polity*, 43(2), 242–263. <https://doi.org/10.1057/pol.2010.27>
- Enayat, H. (2005). *Modern Islamic Political Thought: The Response of the Shi 'i and Sunni Muslims to the Twentieth Century*. Bloomsbury Publishing.
- Euben, R. L. (1997). Premodern, Antimodern or Postmodern? Islamic and Western Critiques of Modernity. *The Review of Politics*, 59(3), 429–459. <https://doi.org/10.1017/s0034670500027674>
- Falk, R. (1980). The Iran Hostage Crisis: Easy Answers and Hard Questions. *The American Journal of International Law*, 74(2), 411–417. <https://doi.org/10.2307/2201508>
- Ferrero, C. (2013). The Iran Narrative: The Ideational Context of US Foreign Policy Decision-Making toward the Islamic Republic of Iran. *Iran & the Caucasus*, 17(1), 41–76. <https://doi.org/10.1163/1573384x-20130105>

- Flockhart, T. (2016). The coming multi-order world. *Contemporary Security Policy*, 37(1), 3–30. <https://doi.org/10.1080/13523260.2016.1150053>
- Gholizadeh, S., & Hook, D. W. (2012). The Discursive Construction of the 1978–1979 Iranian Revolution in the Speeches of Ayatollah Khomeini. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 22(2), 174–186. <https://doi.org/10.1002/casp.1095>
- Halliday, F. (2001). Iran and the Middle East: Foreign Policy and Domestic Change. *Middle East Report*, 220, 42–47. <https://doi.org/10.2307/1559410>
- Husseini, R. E. (2010). Hezbollah and the Axis of Refusal: Hamas, Iran and Syria. *Third World Quarterly*, 31(5), 803–815. <https://doi.org/10.1080/01436597.2010.502695>
- Ikenberry, G. J. (2018). The end of liberal international order? *International Affairs*, 94(1), 7–23. <https://doi.org/10.1093/ia/iix241>
- Iran targets US troops with missile strikes. (2020, January 8). *BBC News*. Hentet fra <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-51028954>
- World Bank (u.å.). Hentet 31.Mars, 2020, fra: https://publicofficialsfinancialdisclosure.worldbank.org/sites/fdl/files/assets/law-library-files/Iran_Constitution_en.pdf
- MEMRI, (2020, 14.april). Hentet 5.mai, 2020, fra: <https://www.memri.org/reports/iranian-supreme-leader-ayatollah-ali-khamenei-criticizes-wests-response-covid-19>
- Kagan, R. (2013). *The world America made*. Vintage.
- Kapur, A. (1996). Rogue States and the International Nuclear Order. *International Journal*, 51(3), 420–439. <https://doi.org/10.2307/40203122>
- Kissinger, H. (2014). *World order*. Penguin Books.
- Malek, M. (2008). Russia, Iran, and the conflict in Chechnya. *Caucasian Review of International Affairs*, 2(1), 1–10.
- Mearsheimer, J. J. (2001). *The tragedy of great power politics*. WW Norton & Company.

- Morgenthau, H. (1985). *Politics among nations: The struggle for peace and power* (6th ed). Knopf.
- Moses, J., & Knutsen, T. (2019). *Ways of knowing: Competing methodologies in social and political research*. Macmillan International Higher Education.
- Nye Jr, J. S. (2017). Will the liberal order survive: The history of an idea. *Foreign Aff.*, 96, 10.
- Sadjadpour, K. (2008). *Reading Khamenei: The World View of Iran's Most Powerful Leader*. Carnegie Endowment for International Peace.
- Siavoshi, S. (2019). *Liberal nationalism in Iran: The failure of a movement*. Routledge.
- Souleimanov, E., & Ditrych, O. (2007). Iran and Azerbaijan: A Contested Neighborhood. *Middle East Policy*, 14(2), 101–116. <https://doi.org/10.1111/j.1475-4967.2007.00300.x>
- The Office of the Supreme Leader (2020, 9.januar). Hentet 3.Mai, 2020, fra: <https://www.leader.ir/en/content/24025/The-Leader's-remarks-in-meeting-with-the-people-of-Qom>
- Therme, C. (2018). Iran and Russia in the Middle East: Toward a Regional Alliance? *The Middle East Journal*, 72(4), 549–562. <https://doi.org/10.3751/72.4.11>
- Tjora, A. (2017). Kvalitative forskningsmetoder i praksis. 3. Utgave. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Waltz, K. N. (1979). *Theory of international politics*. McGraw-Hill.

